

IV.HAFTA

Yahudiliğin Tarihsel Geliřimi III Ortaçađ'dan Günüümüze Yahudilik

Orta-Çağ Yahudiliği

Rabbinik Yahudilik
Aydınlanma dönemine
kadar yaklaşık 1700 yıl
Yahudi toplumunun din
algısına hakim olmuştur.

Günümüzde bile
Ortodoks Yahudiler
olarak adlandırılan
Yahudilerin çoğunluğu
Rabbinik Yahudiliğin
etkisi altındadır.

Babilonya
Müslümanların
idaresine girmesinde
çok kısa bir süre sonra
yaklaşık 700'lü yılların
başında

- Müslümanlardan etkilenen Yahudiler, Rabbinik Yahudiliğe alternatif olarak KARAİLER adlı bir Yahudi grubunun ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

KARAİLER

“Okuyucular” anlamına gelen bu grup mensupları

Rabayların otoritesini reddederek onların yorumlarından oluşan Talmud külliyyatını oluşturan Torah'ın otoritesini kabul gözardı etmiş ve buna karşılık sadece Tanah'ın ilk beş kitabını bağlayıcı kabul etmişlerdir.

- İspanya Yahudilerinin 1100'lü yıllarda çeşitli felsefi ve pratik açılardan Rabbilik Yahudiliği yeniden canlandırmasına paralel olarak etkisi azalmaya başlayan Karailik akımı
  - günümüzde az da olsa varlığını devam ettirmektedir.
- Karailer'in dönemin entelektüel hayatı ile genel olarak Yahudi literatürüne önemli katkılarda buldukları söylenebilir.
- Karailer yazılı kutsal kitaba yani Tevrat'a geri dönüş ruhu çerçevesinde

KABBALACILIK

Ortaçağda Rabbinik Yahudiliğe bir meydan okuma olarak 12. yüzyılın başlarında Yahudiliğin erken dönem mistik köklerin doğmuştur.

Bu akım mensupları Karailerin aksine

- Talmud'a da sıkı sıkıya bağlı olmakla birlikte Rabbinik Yahudilikteki Rabayların alışıla gelen spekülasyonun ötesinde kutsal metinlerin gizli veya şifreli anlamlarını aramayı ve Yahudi mistisizminin veçhelerini keşfetmeyi yeğlemektedir.

Bu amaç doğrultusunda geliştirilen Kabala akımı

- temelde diğer mistik geleneklerde olduğu gibi ilahlığın mahiyeti, yaratılışın sebebi ve ilahlıkla yaratılış arasındaki münasebete yönelik sırlara ulaşma çabası ve bununla ilgili öğretidir.

Kabalacılık akımı

- Yahudilerin Avrupalıların baskı ve dışlaması altında olduğu yüzyıllarda Yahudiliğin toplumda canlı kalmasına sebebiyet vermesine rağmen onun ezoterik ve gizli öğretileri hiçbir zaman Talmud otoritelerinin eleştirisinden kurtulamamıştır.

SABATAYCILIK

Sürgün dönemi sonrasında Yahudiliğin temel karakteristik özelliklerinden biri haline gelen Mesihçi hareketler Kabalacılık akımıyla birlikte 1500'lü yıllarda zirve noktaya ulaşmıştı.

Bu dönemde

- Yahudi tarihinin en etkili Mesih hareketi 1600'lü yılların ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yaşayan Yahudiler arasında ortaya çıkan *Sabataycılık Hareketidir*.

Bu hareket,

- İzmir'de zengin bir Yahudi ailesinde dünyaya gelen, geleneksel Yahudi eğitimi altıktan sonra Kabalacılık akımıyla bir müddet meşgul olan Sabatay Sevi adlı yarı-zahid bir mistiğin, 1665 yılında mesihlik iddiasında bulunmasıyla başlamış

Osmanlı güçleri tarafından İstanbul'da tutuklanıp cezaevine konduktan sonra Müslüman olmasının ardından gelişen olaylar neticesinde heretik ve gizli bir akım haline gelmiştir.

Günümüzde bu akım üzerindeki gizlilik elbisesini çıkararak artık aşık ve herkes tarafından bilinen bir hale gelmiştir.

HASİDİZM

Mistik ve Mesihçi hareketlerin yanında Rabbinik Yahudiliğe ve Rabaylara meydan okuyan bir başka hareket de 1700'lü yılların ortaların doğru bir Polonya Yahudisi olan Israel ben Eliezer (*Baal Şem-Tov*) adlı kabbalist bir işçi görüşleri çerçevesinde gelişen ve mistik unsurlar taşıyan *Hasidizm* hareketidir.

Karizmatik ve mucizevi güçler sergileyen Baal Şem-Tov

- Tanrı'nın, ortalama Yahudiler için erişilmesi imkansız olan Talmud bilgisinden ziyade , sade dindarlıktan hoşlandığını vaaz ettiği için Hassidizm özellikle fakir ve eğitimsiz Yahudilerin yoğun ilgisini çekmiştir.

Başlangıçta Rabbinik Yahudiliğe karşı bir olarak görünse de

- Aydınlanma hareketinin bir sonucu olarak 1800'lü yıllarda ortaya çıkan bazı radikal reformculara karşı çıkmak suretiyle Rabbinik Yahudiliğin en güçlü savunucusu olmuştur.

Günümüz Yahudiliği bünyesinde çoğunlukla konumları kalıtsal olan yani babadan oğla geçen kutsal şahsiyetler etrafında kümelenmiş Hasidik gruplar vardır.

Modern Dönem : Yahudi Aydınlanması

Avrupa akademilerinde 18. yüzyılda ortaya çıkan ve moderniteyi temsil eden Aydınlanma hareketinin bir sonucu olarak

Avrupa ve Amerika Yahudileri dini ve kültürel dünyalarını yeniden gözden geçirmek zorunda kalmışlardır.

Bu gözden geçirmenin genel anlamda geleneksel din anlayışı ve toplum yapısı üzerinde yaptığı etki

Yahudilik ve Yahudi kimliğinin de ciddi manada kırılmaya ve bölünmeye uğramasına neden olmasına rağmen modern dönemin Avrupa Yahudileri açısından oldukça fazla avantajı da olmuştur.

Bu döneme kadar Hıristiyan olmayan Yahudiler

genel olarak kültürel, mesleki ve eğitim kurumlarından dışlandıklarından onlar için tek seçenek ya Hıristiyan olmak ya da toplumdaki dışlanmaktı.

Modern dönemde

- Avrupa'nın siyasi ve entelektüel yaşamında meydana gelen değişikliklerin bir sonucu olarak modern batı toplumunda Yahudiler için yeni bir dizi imkanlar ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde

- bir taraftan Fransız ve Amerika devrimleri eşitlik ve kardeşlik ruhunu vaaz ederek Yahudilerin de buldukları toplumlarda eşit haklara sahip olması gerektiğine vurgu yaparken
- diğer taraftan ayrımcılık politikalarını adeta tersine döndürerek Napolyon'un orduları Yahudileri Avrupa'da yaşadıkları gettolardan kurtararak özgürleştirmiştir.

Özgürleşme süreciyle birlikte

- Yahudilerin Avrupa'da buldukları toplumlarla ve onların milli çıkarlarıyla özdeşleşmesi geleneksel Yahudi dini ve kültürel menfaatlerine ciddi zararlar vermiştir.

Bu süreç

- geleneksel biçimiyle dinî ve etnik unsurları bir arada barındıran Yahudiliği, Yahudi toplumunun varlık sebebi ve başlı başına kimliği olmaktan çıkarıp sıradan ve modern anlamıyla bir inanç sistemi ve Yahudi kimliğinin bireysel ve cüzi bir parçası konumuna getirmiştir.

Getto düzenine son verip Yahudilere eşit vatandaş ve daha da önemlisi birey olma imkanı sunan ve ilk etkilerini Alman Yahudi cemaati üzerinde gösteren Yahudi Aydınlanması ve Yahudilerin özgürleşmesi süreci,

tüm bunları gerçekleştirirken Yahudilerin topluluk olma vasfını ve gelenek ile geleneğe dayalı dinî otoritenin Yahudi toplumu üzerindeki belirleyici ve birleştirici etkisini adeta ortadan kaldırmıştır.

Aydınlanma düşüncesine paralel olarak yaşanan bu özgürleşme sürecinin

Yahudilik açısından en yıkıcı etkisi Yahudiliğin en temel ve ayırt edici boyutunu oluşturan Yahudi şeriatı üzerinde olmuştur.

Yahudilerin eşit vatandaş olarak yaşadıkları toplumlara entegrasyonu ve sosyalleşme süreci

Başta Şabat ve koşer kuralları ile sinagog ibadeti olmak üzere Yahudi kimliğinin temel dinamikleri olan uygulamaların tercihen ya da kaçınılmaz olarak terk edilmesi ya da radikal değişikliğe uğramasını beraberinde getirmiş

Bu durum da sokakta başlayan asimilasyonun eve ve mabede taşınması sonucunu doğurmuştur

Aydınlanmanın ve özgürleşmenin beraberinde getirdiği Yahudi dini kimliği üzerindeki bu yıkıcı etkilerden dolayı pek çok Yahudi bu yeni hoşgörü ortamına çeşitli şekillerde tepki vermiştir.

- Şehirlerde yaşayan pek çok Yahudi kendi geleneğini tamamıyla veya kısmen reddetme yoluna giderken
- Kırsal kesimde yaşayanlar da geleneksel inanç ve uygulamalarına daha bir özenle ve gayretle bağlı kalarak kendileri için yeni gettolar oluşturma yoluna gitmiştir.

Yaşanan bu gelişme

- bir taraftan sırf din vurgusu üzerine temellenen bireyselci ve liberal karakterli Reformcu Yahudilik hareketinin
- diğer taraftan da bunun tam karşıtı olarak iki farklı tepkinin ve buna bağılı oluşumların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.
- Buna göre bir yanda,
  - kendisini Rabbanî Yahudiliğin devamı olarak tanımlasa da geleneksel biçimiyle Yahudiliği tarih boyunca ayakta tutan adaptasyon tecrübesini göz ardı etmek suretiyle yeni olan her şeyi reddeden katı ve statik karakterli Ortodoks Yahudilik,
  - diğer yanda ise dini dışlayacak şekilde salt milliyet ve etnisite eksenli seküler Siyonizm hareketi doğmuştur.

- Aydınlanma, modernleşme ve bunlara bağlı olarak yaşanan özgürleşme süreciyle birlikte batı Yahudiliği bünyesinde yaşanan bu gelişmeler günümüzde de varlığı devam eden dört Yahudi grubun ortaya çıkmasına yol açmıştır.
  - Reformcu,
  - Muhafazakar,
  - Yeniden-Yapılanmacı
  - Ortodoks Yahudilerdir.

Reformcu Yahudiler:

Rabay Isaac Mayer Wise'un radikal fikirleri doğrultusunda Almanya'da ortaya çıkan bu hareket kısa zaman sonra Amerika'daki en hakim Yahudi grubu haline gelmiştir.

Reformcu Yahudiler Sinagog ibadeti sırasında başın örtülmesi de dahil pek çok törensel düzenleme yanında yiyeceklerle ilgili kısıtlamaları kabul etmemektedir.

Bu grup mensupları

- çağdaş yaşamla uyumlu hale getirmek için dini hukukun hükümlerinin yeniden yorumlanmasını öngörmektedir.

Reformcu Yahudiler

Tevrat'ın ilahi ilhama dayalı olarak beşer eliyle yazılan kültüre bağlı bir kutsal kitap olduğuna inanmaktadır.

Reformcu Yahudilikte kadın ve erkek dini açıdan eşit kabul edilmekte ve sinagogda birlikte ibadet yapabilmekte ve kadınlar da rabay olabilmektedir.

Reformcu Yahudilik bünyesinde 1972'de ilk kadın rabay tayin edilmiştir.

Muhafazakar Yahudiler

Reformcu Yahudiliği ziyadesiyle liberal kabul eden Solomon Schechter tarafından 19. yüzyılın ortalarında ona yanıt olarak kurulmuştur.

Bu grup mensupları dini uygulamalarla ilgili tutumları bakımından Reformcularla Ortodokslar arasında orta bir yerde durmaktadır.

Muhafazakar Yahudiler

- Tevrat'ı beşer eliyle yazılmış bir kitap değil, ilahi olarak ilham edilmiş olarak kabul etmekle birlikte Yahudi din bilginlerin cemaatler istişare içinde Yahudi dini hukukunu yeniden yorumlayabileceğini öngörmektedir.

Muhafazakar Yahudiler yiyeceklerle ilgili kurallara yani koşer düzenlemelerine uyma taraftarıdır.

- Bu grup mensupları
  - Sinagoglardaki ibadetlerde ibranceyi kullanmayı yeğlemektedir.
  - Reformcu Yahudilerin aksine bu grup mensupları Cumartesi sabahları sinagogda geleneksel olarak yapıla-gelen sinagog ibadetini devam ettirmektedir.
- Bu grup bünyesinde 1985'den itibaren artık kadınlar da haham olabilmektedir.
- Kadınların dini ritüellere katılımı cemaatten cemaate farklılık arz etmektedir.
- Muhafazakar Yahudilik günümüzde özellikle Kuzey Amerikalı Yahudiler arasında

Muhafazakar Yahudiler

Yeniden Yapılanmacı Yahudiler

Bu hareket 1935 yılında Amerika'da Rabay Mordecai M. Kaplan tarafından

- Tanrı'nın tabiatüstü bir varlık değil, insanlıkta doğuştan varolan ahlakiliğin kaynağı olduğu fikri üzerine kurulmuştur.

Bu grup mensupları Yahudi dini hukukunun ifa edilmesinde bireysel sorumluluk üzerinde vurgu yapmaktadır.

Yeniden yapılanmacı Yahudiler

- Tevrat'ın ilahi olarak vahyedilmiş bir kutsal kitap değil, Yahudi tarihi boyunca oluşmuş kültürel bir eser olduğuna inanmaktadır.

Bundan dolayı bu grup mensupları

Yeniden Yapılanmacı Yahudiler

- Yahudi hukukunun ve ritüellerinin yaratıcı bir şekilde yeniden tekrar tekrar yorumlanmasını savunmaktadır.

- Ergenlik çağına gelen erkek çocuklar için yapılan Bar-Mirzhvah törenine ilaveten kız çocukları için de Bat-Mitzvah töreninin yapılmasını ve dini ritüellere katılım konusunda kadın ve erkeklerin eşit olduğunu savunmaktadır.

Yeniden Yapılanmacı Yahudilik diğer gruplar içinde en yeni ve taraftarı en az olandır.

Ortodoks Yahudiler

Ortodoks Yahudiler, Yahudiliği en geleneksel Őekliyle yaşayan gruptur.

“Ortodoks” terimi Yahudi yaŐamına y6nelik muhafazakar yaklaŐımı aydınlanma ve 6zg6rleŐme s6recine paralel olarak ortaya 6ıkan daha liberal uygulamalardan ayırt etmek i6in ilk defa 1795 yılında kullanılmaya baŐlanmıŐtır.

Bu grubun diđerleri gibi belirli bir kurucusu yoktur.

Ortodoks Yahudiler

- genel olarak Tevrat’ta yer aldđı ve Talmutta yorumlandđı Őekliyle Yahudi dini h6k6mlerinin yani Őeriatın kurallarının harfiyen yerine getirilmesini savunmaktadır.

Buna g6re bu grup mensupları hem Şabat g6n6yle ilgili yasaklarına hem de koşer d6zenlemelerine uyarlar.

Sinagog ibadetinde erkek ve kadın ayrı ayrı yerlerde oturur hatta kadınlarla erkekler arasında bir 6it bulunur.

Ortodoks Yahudiler diğer grupların aksine kadınların haham olamayacağını savunmaktadır.

Büyük çoğunluğunu İsraili Yahudilerin oluşturduğu ortodoks Yahudiler

günümüz Yahudiliđinin çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Bu grup içinde yer alan Hasidler

ultra-Ortodoks olarak kabul edilmektedir. Bunların giyim şekli oldukça muhafazakardır. Erkekler uzun siyah palto, kadınlar ise uzun kollu elbise ve etek giyer ve her iki kesim de başlarını bir örtüyle örter.

Siyonizm, Soykırım ve Modern İsrail Devletinin Ortaya Çıkışı

Aydınlanma ve özgürleşme süreci ile bu sürece verilen çeşitli tepkiler sonucunda Batı Avrupa ve Amerika'da yaşayan Yahudiler arasında ortaya çıkan modern Yahudi grupları yanında

19. yüzyılın son yıllarında farklı eğilimlere sahip seküler Yahudiler - özellikle de Alman kökenli olanlar arasında-ortaya çıkan bir başka akım da yeniden bağımsız bir İsrail devletinin kurulmasını öngören Siyonizm akımıdır.

Tüm diaspora Yahudilerinin Tanrı tarafında ilk olarak İbrahim'e vaat edilen Filistin topraklarında yeniden bir araya gelip bağımsız bir İsrail devleti kurma fikrinin dayanan bu hareket:

- Alman Yahudisi Theodor Herzl tarafından kurmuş ve 1897'de Basel'de yapılan ilk Siyonist Kongresinde uluslar arası hukuktan hareketle Yahudiler için milli bir yurt talebini açıkça dile getirmiştir.

Yahudi yurduna “siyon” dendiđi için bu harekete de Siyonizm denmiştir.

1917’de Britanya hükümeti yayınladığı Balfour deklarasyonu ile Filistin bölgesinde bir Yahudi yurdu oluşturulmasına olan desteğini açıkça ilan etmiştir.

II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan Nazi soykırımına kadar bu hareket, Avrupalı Yahudilerden pek revaç görmemişti.

Yaklaşık 6 milyon Aşkenaz Yahudisinin Alman Nazi idaresi tarafından toplama kamplarında sistematik bir şekilde öldürülmesi Siyonizm hareketine ciddi bir ivme kazandırmıştır.

Nazi soykırımı kadar

Filistin bölgesinde bir Yahudi yurdu oluşturma düşüncesini modası geçmiş bir fikir olarak gören Avrupa Yahudileri bu fikrin en ateşli savunucusu olmuştur.

Bu gelişmeler neticesinde Siyonist hareketin kuruluşundan yaklaşık 50 yıl özellikle Amerikalıların ve İngilizlerin de desteğiyle Filistin bölgesinde 1948 yılında modern İsrail devleti resmen kurulmuştur.

Geleneksel olarak Yahudiler,

- İsrail devletinin yeniden tesisini Mesih'in gelişiyle birlikte olacağına inanmaktaydı. Bundan dolayı bazı Yahudiler Mesih henüz gelmediğinden kurulan bağımsız İsrail devlerinin meşru olmadığına inanmaktadır.

